

*Др Татјана Лукић, асистент
Правног факултета у Новом Саду*

ПРАЊЕ НОВЦА (превентивне мере, репресивне мере и међудржавна сарадња)

***Сажетак:** Опасност организованог криминала за правни поредак не произлази само из криминалних радњи, већ из могућности да се посредством прања новца и корупције утиче на одлуке у привреди и политици. Због тога се борба против прања новца сматра изузетно важним аспектом борбе против организованог криминала и та борба има превентивно превентивни карактер. Међутим, борба против прања новца подразумева и репресивну делатност надлежних органа, а с обзиром на транснационалну карактеристику организованог криминала, па самим тим и прања новца, изузетно значајну улогу у борби против прања новца има и међудржавна сарадња о чему се посебно говори у раду.*

***Кључне речи:** организовани криминал, прање новца, превентивне мере, репресивне мере, финансијска истрага, међудржавна сарадња.*

Огромне своте новца које проистичу из организоване криминалне делатности су за саме криминалце недовољно корисне јер се ради о тзв. *прљавом новцу* чије коришћење може полицију и органе кривичног гоњења да доведе на прави траг криминалцима и због тога, они који желе да профитирају морају илегални профит да конвертују у легалан без компромитовања, а тај поступак је опште познат као прање новца. С обзиром да се прање новца често изједначава са појмом финансирања тероризма, у

смислу да се прање новца и финансирање тероризма сматрају истим активностима, превентивна борба против истих је од пресудног значаја.

Прањем новца, тј. нелегалним финансијским трансакцијама се стечени новац претавара у легална средства. Прање новца¹ обухвата читав низ различитих мера и активности које имају за циљ да незаконито стечене приходе, са наизглед легитимним или законским пореклом претворе у легитимна средства. Оно би се најопштије могло дефинисати као поступак прикривања постојања, илегалности извора и употребе прихода који су резултат криминалне делатности, и њихове легализације. У средишту поступка прања новца је обмана, односно приказивање надлежним органима начина стицања имовине, као законито, и њено коришћење као законито стечених прихода. Прање новца је тип пословне трансакције, нелегалног финансијског инструмента и веома софистицираног финансијског механизма који по форми, структури и комплексности није унифициран, већ изузетно флексибилан, иновативан и адаптилан.²

Међународни акти: Конвенција УН-а против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама из 1988. године³, Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених крими-

¹ Израз прање новца први пут се појавио 50-их година у Америци. Clake и Tugue, амерички познаваоци ове проблематике су већ средином 70-тих година у својој књизи *Прљави новац* описали како мафија, криминалци унутар великих привредних система и сасвим обична лица која су утајила порез, перу прљави новац преко Швајцарске и осталих земаља. Већ тада су постојала два поступка прања новца. Прљави новац се најпре уплаћивао на рачуне дискретних банака у Швајцарској, Панами, на Бахамима и Кајманским острвима. Искључена је била свака случајност да се новац пронађе или да буде откривен. Он је доносио камате, ако га се није успело вратити и инвестирати у неки легалан посао, нпр. у САД-у. Први корак у процесу прања новца је било његово неуочљиво преношење у Швајцарску или неку другу земљу у којој се банкарска тајна поштовала готово као и устав. После тајног трансфера на број рачуна следила је друга фаза. При повратку новца се уместо стварног, фингирао легални финансијски извор. Новац који се из иностранства враћао назад, маскирао се углавном у кредит неке стране банке. Ако је нпр. један картел „паковао“ 500.000 долара у некој Швајцарској банци, и одлучио да у САД-у купи некретнине за милион долара, тада се то финансирало на следећи начин: финансијски стручњак картела је уплаћивао 50.000 долара чистог новца и на легалан начин подизао за 450.000 долара хипотеку код неке америчке банке. Остатак од 500.000 долара је посуђивао од своје Швајцарске банке, тако што је подигао „спаковани“ новац са картеловог рачуна. Чињеница да наводни кредит треба код перфектног маскирања отплатити, и исто тако платити камате, картеловом човеку није стварала проблем. Напротив, камате које је требало платити умањивале су службени приход, па се тиме снижавало и пореско оптерећење. И још нешто, када је кредит отплаћен игра је почињала из почетка.

² Б.Љутић, Супротстављање прању новца у Европској Унији, Правни информатор бр.5/2003, 34.

³ Службени лист СРЈ – Међународни уговори бр. 14/1990.

налом из 1990. године⁴ и Конвенција УН-а против транснационалног организованог криминала из 2000. године⁵, представљају правну основу за прописивање инкриминисаних понашања у вези са прањем новца у националним кривичним законодавствима и прописивања кривичних санкција. Веома важно је питање на који начин поједина национална законодавства уређују кривичноправни аспект прања новца, тим пре што многа решења предвиђена наведеним међународним актима налазе своју примену у решењима националних кривичних законодавстава.

Компаративном анализом⁶ се долази до закључка да посматрани закони у посебном делу познају кривично дело прање новца или друге незаконите користи. Ово дело има више облика испољавања. Њихову основу чине одредбе међународних правних аката. При томе треба рећи да се као радња извршења овог дела сматрају различите делатности стављања у легалне токове незаконито стеченог новца, али и различити облици саучесништва (подстрекавање, помагање или организовање злочиначке групе), као и предузимање припремних радњи за ове активности. Скоро сви закони познају два или више квалификованих облика дела. За ова дела је прописана казна затвора, а скоро по правилу и кумулативно изрицање новчане казне. Поред овога, законима је прописано и обавезно изрицање мере безбедности одузимања предмета извршења кривичног дела.

Неопходно је напоменути да постоје разлике у погледу основног прекршаја у кривичном законодавству држава чланица Европске уније. Неке земље (Енглеска, Немачка, Италија, Аустрија) у основни прекршај укључују све врсте кривичних дела, сходно одредбама Конвенције из Стразбура 1990. године и Четрдесет препорука FATF-а⁷, док друге (Данска и Грчка) имају списак конкретних категорија кривичних дела, а трећа група земаља (Луксембург, Шпанија и Португалија), кривичним делом сматрају само прање новца који потиче од трговине дрогом.⁸ Ове разике међу државама у распону основних прекршаја за које је везано законодавство о прању новца, стварају диспаратитете о забрањивању прања новца, и једини правни пут у будућности би био да сва законодавства крену у правцу проширивања кривичних дела који су основа за прекршај из области прања новца, укључујући све категорије тешких кривичних дела као што је препоручено Конвенцијом из Стразбура 1990. године (чл.6

⁴ Службени лист СРЈ – Међународни уговори бр. 7/2002.

⁵ Службени лист СРЈ – Међународни уговори бр. 6/2001.

⁶ О овоме више видети: Љ. Стајић - Д. Јовашевић, Безбедносни и правни аспекти прања новца, Наука - безбедност - полиција бр. 1/2003, 93-117.

⁷ Financial Action Task Force on Money Laundering, <http://www1.oecd.org/fatf>

⁸ Е. Савона, Учење од корумпираних како би их сузбили (победили): међузависност преваре, прање новца и корупције у Европи, ЈРКК бр. 2-3/97, 291.

ст.1), која обавезује државе потписнице да сматрају кривичним делом прања новца приход од било које криминалне радње. Ипак треба споменути и чл.6 ст.4 ове Конвенције који садржи клаузулу о делимичном изузећу од ове одредбе, према којој је свакој држави потписници дозвољено да ограничи основне прекршаје на конкретан списак тешких кривичних дела (нпр. организовани криминал, тероризам и др.). Захтев за изузеће би требао да буде елиминисан и то би подстакло финансијске и кредитне секторе европских земаља да прошире наведене одредбе на све радње за које се сумња да представљају прање новца независно од врсте кривичних дела. Овакав развој законодавства допринеће побољшању сарадње између финансијских институција и правосудних органа.

а) Превентивни аспект прања новца

Опасност од прања новца је тим већа што се посредством њега утиче на одлуке у привреди и политици. Због тога је борба против прања новца изузетно важан аспект борбе против организованог криминала, тероризма и корупције. С обзиром да борба против прања новца има **првенствено превентивни карактер**, на овом месту у раду бити речи о посебним органима и њиховим надлежностима регулисаним Законом о спречавању прања новца⁹ у Србији. Пре него што пређемо на органе и њихове надлежности, неопходно је на овом месту нешто више рећи о самом кривичном делу прања новца у нашем законодавству. У Кривичном законнику Србије¹⁰ први пут је посебно инкриминисано кривично дело прања новца (чл.231) према коме извршилац може бити свако лице (и одговорно лице у правном лицу ако је знало, односно могло и било дужно да зна да новац или имовина представљају приход стечен кривичним делом) које изврши конверзију или пренос имовине са знањем да она потиче од кривичног дела, или стекне, држи или користи имовину са знањем, у тренутку пријема да та имовина потиче од кривичног дела. Као квалификовани облик је предвиђен случај да новац или имовина прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

Према Закону о спречавању прања новца субјекти откривања и спречавања прања новца су **обвезници** и **Управа за спречавање прања новца**. Обвезници су: правна лица, као и одговорна лица у правним лицима (банке и друге финансијске организације, мењачи, предузећа ПТТ саобраћаја, друга предузећа и задруге, осигуравајуће организације, инвестициони фондови, берзе, брокерско-дилерска друштва, овлашћене банке за тргови-

⁹ Закон о спречавању прања новца, Службени гласник РС 107/2005.

¹⁰ Службени гласник РС бр. 85/2005.

ну хартијама од вредности, други субјекти који се баве трансакцијама у вези са хартијама од вредности, племенитим металима и драгим камењем, приређивачи класичних и посебних игара на срећу као и других игара на срећу, залагаоноце, друга правна лица, предузетници и физичка лица која обављају послове који се односе на управљање имовином за друга лица, факторинг и форфетинг, лизинг, издавање и пословање платним картицама, промет непокретности, уметничких предмета, антиквитета, аутомобила, организацију путовања, посредовање и заступање у осигурању, организовање аукција). Обвезници су дужни да предузимају мере и радње за откривање и спречавање прања новца пре, у току и након пријема, замене, чувања и коришћења имовине, полагања и подизања готовог новца и ефективног страног новца са рачуна, преноса имовине преко државне границе, склапања послова којима се стиче имовина или другог поступања са том имовином. Сваки обвезник је дужан да одреди једно или више лица која ће бити одговорна за откривање, спречавање и пријављивање Управи оних трансакција за које се сумња да су у вези са прањем новца. Ова овлашћена лица морају проћи обуку са стандардима и по методологији која је утврђена посебним прописом, да обављају унутрашњу контролу послова које извршава према овом закону и да састави листу индикатора за препознавање сумњивих трансакција. Радње и мере које предузимају обвезници су: 1) утврђивање идентитета странке, прикупљање података о странци и трансакцији, ако и друге податке који су значајни за откривање и спречавање прања новца; 2) достављање података Управи о свакој готовинској трансакцији, односно о више међусобно повезаних готовинских трансакција у укупном износу од 15 000 евра или више у динарској противвредности.

Управа за спречавање прања новца је орган управе у саставу Министарства надлежног за послове финансија и њом руководи директор кога поставља и разрешава Влада РС на предлог министра надлежног за послове финансија. Послови из делокруга Управе који имају превентивни карактер у вези са прањем новца су: 1) прикупљање, обрада, анализирање и чување података и информација добијених од обвезника и државних органа; 2) примање и тражење од надлежних државних органа података и информација потребних за оцену да ли у вези са одређеном трансакцијом или одређеним лицем постоји сумња да се ради о прању новца, података и информација о поступцима у вези са прекршајима, привредним преступима и кривичним делима која се односе на прање новца, као и њиховим извршиоцима, а од министарства надлежног за унутрашње послове и тражење података из кривичне евиденције и података о поднетим кривичним пријавама; 3) сарадња са надлежним државним органима ради размене

података и информација од значаја з аоткривање и спречавање прања новца; 4) достављање надлежним државним органима података и информација о трансакцијама и лицима за које постоји сумња да се ради о прању новца; 5) процена података и информација које се односе на организовани криминал и финансирање тероризма и оцену да ли у вези са конкретном трансакцијом постоји сумња да се ради о прању новца; 6) обављање билатералне и мултилатералне сарадње, размена података на бази реципроцитета у области откривања и спречавања прања новца, иницирање закључивања споразума о срадњи са међународним органима и организацијама и учествовање у раду међународних органа и организација у области откривања и спречавања прања новца.

Неопходно је истаћи да је са овом Управом сарађивао тим USAID-а и Трезога САД-а и то на оперативном оспособљавању за рад по међународним стандардима, што је резултирало чланством у EGMONT групи – светској мрежи финансијских обавештајних јединица, и то само годину дана након оснивања Управе, што представља најбрже придруживање једне такве јединице овој групи у његовој историји. Чланство у овој институцији значи ефикасну међународну сарадњу, што омогућава да се органима гоњења правовремено обезбеде информације које су потребне за успешно вођење истраге и замрзавање финансијских средстава извршиоцима кривичних дела. До сада је поднето око 60 000 финансијских извештаја, а надлежним органима гоњења су предата 162 случаја у којима постоји основана сумња да се ради о кривичном делу прања новца.

Уколико Управа оцени да у вези са одређеним трансакцијама или лицима постоји сумња да се ради о прању новца, може да захтева од обвезника податке о имовном стању и банкарским улозима, податке о инструментима платног промета у земљи и иностранству, као и друге податке и информације потребне за откривање и спречавање прања новца. Такође, Управа може да изда налог којим се привремено обуставља извршење трансакција у случају постојања сумње да се ради о прању новца, о чему је дужна да обавесто надлежне правосудне и инспекцијске органе, као и органе унутрашњих послова ради предузимања мера из њихове надлежности. У хитним случајевима, директор Управе или лице које он овласти може усмено издати налог којим се привремено обуставља извршење трансакције које мора у писменој форми потврдити најкасније следећег дана, о чему саставља службену белешку. Привремено обустављање трансакција може трајати најдуже 72 сата од момента привременог обустављања извршења трансакције. Ово овлашћење је неопходно и у потпуности оправдано, с обзиром да је у циљу превенције, и да не могу наступити никакве штетне последице по лице за које се сумња да има везе

са прањем новца. Такође, Управа може издати налог за праћење свих трансакција које се врше преко рачуна одређених у том налогу ако оцени да постоји сумња да се ради о прању новца у вези са одређеним трансакцијама или лицима. Ова мера може трајати најдуже три месеца од момента издавања налога. Уколико оцени да у конкретном случају постоји сумња да се ради о прању новца, Управа може од адвоката, ортачког адвокатског друштва, предузећа за ревизију, овлашћеног ревизора и правног или физичког лица које пружа књиговодствене услуге или се бави пореским саветовањем да захтева податке, информације и документацију која је потребна за откривање и спречавање прања новца. Наведена правна и физичка лица тражене податке морају да доставе у року од осам дана од дана пријема захтева. Такође је предвиђена обавеза наведених правних и физичких лица да када учествују у планирању или обављању трансакција за свог клијента у вези са купопродајом непокретности или правних лица, управљањем новцем или имовином, отварањем или управљањем банкарским рачунима или рачунима за хартије до вредности и оснивањем, вођењем или управљањем правним лицима, као и када иступају за рачун свог клијента у финансијској трансакцији или трансакцији у вези са прометом непокретности, оцени да постоји сумња да се ради о прању новца са одређеном трансакцијом или лицем, или када клијент тражи савет у вези са прањем новца, дужан је да у писменој форми о томе обавести Управу и то у року од три дана од дана откривања разлога за сумњу. Ова правна или физичка лица су дужна да при успостављању пословне сарадње са клијентом, као и у случају да постоји сумња да се ради о прању новца изврше идентификацију клијента, да о томе воде евиденцију и да исту чувају најмање пет година од дана окончања пословне сарадње или извршене трансакције. Поменута правна или физичка лица нису дужна да Управи доставе информације које добију од клијента или о клијенту при утврђивању правног положаја или при заступању клијента у судском поступку или у вези са судским поступком, што укључује саветовање о покретању или избегавању судског поступка, без обзира да ли су те информације прибављене пре, у току или након судског поступка. Ово правило је од изузетног значаја за поштовање права одбране окривљеног у кривичном поступку.

Оваква законска могућност је од пресудног значаја у борби против прања новца јер криминалци који желе максимално да искористе могућности улагања у законит посао, ретко се тим пословим улагањем баве сами. Уместо тога користе стручњаке, правнике, рачновође, брокере (тзв. white-color професионалце). Сви они су постали незаобилазни елемент у сложеним шемама за прање новца. Овај тренд је примећен у скоро свим

земљама. Све већи напори влада појединих земаља, у борби против прања новца су знатно отежали посао оних који то покушавају, али они смишљају све сложеније шеме како би заобишли законске мере. Ова повећана сложеност значи да појединци који желе да оперу незаконито стечени новац, осим ако већ нису и сами професионалци, морају да се окрену експертиси легалних професионалаца, рачуновођа, финансијских саветника који ће им помоћи у преносу новца. Уколико се боље погледа које врсте услуге нуде ови професионалци, постаје очигледно да неки од њих представљају „капије кроз које перач новца мора да прође“ како би постигао свој циљ, па тако правни експерти и рачуновође служе као врста *чувара капије*, пошто имају способност да обезбеде приступ (намерно или несвесно) разним функцијама које помажу криминалцу да пренесе или прикрије новац¹¹. Правни савети, заступање, имовинске трансакције, услуге инвестирања, формирање и управљање компанијама, започињање рада са банком, финансијски савети, порески савети, обрачуни пореза, вођење књига и сл. су професионалне услуге које поменута лица нуде и пружају својим клијентима. Све наведене функције немају једнак значај у операцијама прања новца. Као најважније функције треба споменути: стварање корпорацијских механизма или других сложених законских споразума; куповина или продаја имовине; извршавање финансијских трансакција; финансијски и порески савети. Код неких функција перач новца се не ослања само на експертизу ових професионалаца, већ користи њих и њихов професионални статус како би умањио сумњу која окружује његове криминалне активности.

Борба против прања новца омогућава и борбу против других деликата који се јављају паралелно попут кршења банкарских прописа, затим прописа о плаћању пореза, састављању пословних извештаја и томе слично. Напретку у борби против прања новца у Србији допринео је и нови Закон о банкама¹² и то одредбе које се односе на банкарску тајну (чл.46), обавезу чувања банкарске тајне (чл.47) и изузетке од обавезе чувања банкарске тајне (чл.48). Банкарска тајна у смислу овог закона представља пословну тајну и под њом се подразумевају подаци који су познати банци а односе се на личне податке, финансијско стање, трансакције, као и на власништво или пословне везе клијената те или друге банке; подаци о стању и промету на индивидуалним депозитним рачунима; други подаци до којих банка дође у пословању са клијентима. Банка и чланови њених

¹¹ Б.Бановић, *Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета*, Београд 2002, 169.

¹² Закон о банкама, Службени гласник РС 107/2005.

органа, акционари и запослени у банци, као и спољни ревизор банке и друга лица која због природе посла који обављају имају приступ подацима који се сматрају банкарском тајном, не могу те податке сопштавати трећим лицима ни користити их противно интересу банке и њених клијената, нити могу трећим лицима да омогуће приступ тим подацима. Наведене податке ова лица могу саопштити трећим лицима само уз писмено одобрење клијента и у случају изузетака од обавезе чувања банкарске тајне. Наиме, према овом закону обавеза чувања банкарске тајне не постоји ако се подаци саопштавају на основу одлуке или захтева надлежног суда; за потребе органа надлежног за спречавање прања новца, у складу са прописима којима се регулише спречавање прања новца, као и другим случајевима предвиђеним овим законом. Изузетно од наведеног правила, банка има право да податке који представљају банкарску тајну саопшти истражном судији, јавном тужиоцу и судовима, односно другим органима који врше јавноправна овлашћења искључиво ради заштите својих права, у складу са законом.

У многим земљама борба против прања новца повлачи за собом и замрзавање и конфискацију имовине стечене овим кривичним делом, а у неким земљама се одређује финансијским организацијама доношење мера којима се могу водити сложеније финансијске истраге о сумњивим трансакцијама. Повећање броја земаља које су донеле законе против прања новца је довело до тога да су „перачи“ своје деловање усмерили према земљама које још немају такве законе.

У САД-у је формирана служба за борбу против финансијских преступа (FINCEN) која се бави откривањем предмета, анализом података из различитих извора, полицијским истрагама, конфискацијама и спречавањем свих врста прекршаја који су укључени или су повезани са прањем новца.

У Канади све банке су обавезне да забележе сваку новчану трансакцију када је у питању велика свота новца. Оне су такође обавезне да обуче своје службенике за откривање прања новца и праћење трансакција са великим количинама новца.

Словенија је у саставу Министарства финансија основала Управу за спречавање прања новца, а Закон примењује од 1995. године.

Мађарска је 1994. године донела Закон о прању новца којим су обавезници, на које се овај закон односи, дужни да се пријаве и открију изворе готовинских трансакција преко тачно утврђеног износа.

У Хрватској је формиран Уред за спречавање прања новца у саставу Министарства финансија који прикупља, обрађује, рашчлањава и похра-

њује податке добијене од обвезника и обавештава надлежне и државне органе и заједно са њима предузима мере за спречавање прања новца. Закон о спречавању прања новца у Хрватској ступио је на снагу 1997. године.

б) Репресивне мере – финансијска истрага

Код борбе против прања новца важно је истаћи значај **финансијске истраге**. Финансијске истраге су привредно – криминалистичка испитивања уз укључивање претходних околности и средине. Овај инструмент не треба схватити као алтернативу познатим, али само делимично успешним методама, него као допуњавање мера сузбијања организованог криминала. Тиме се отвара ново подручје истраживања. Слаба тачка криминалне организације је употреба претварања илегалног новца у чист новац. У сврху прикривања порекла новца користи се глобализација економије, све савршенија и разноврснија организација привредног деловања и друштвене структуре које су се последњих година значајно промениле. Основа финансијске истраге треба да буде пребацивање добити из кривичних дела у легални финансијски ток. У циљу успешног спровођења финансијске истраге, требало би формирати посебан орган који би водио ове финансијске истраге (у његов састав би поред криминалистичке полиције требали бити укључени и царински органи) и који би развијао истражне концепте у вези са прањем новца. Њихов циљ при томе не би било одузимање новца из конкретно утврђене трансакције. Он би, шта више, настојао утврдити односе лица и радњи, везе и структуре, да би коначно организованом криминалитету одузели целокупни основни капитал и погодили њихов витални орган. Ови поступци могу бити веома дуготрајни, и по неколико година и изискују изразито велике кадровске и новчане улоге. Овај државни орган би требало да има два стратешка приступа:

- финансијске провере интегрисане у поступак: у оквиру истрага због неког кривичног дела («претходно дело») истражују се и финансијске повезаности;
- финансијске провере независне од поступка: са «претходним делом», него само обавештење о потенцијалном перачу новца, примљено путем пријаве о постојању сумње од стране неке финансијске институције.

Органи откривања и гоњења имају велику, првенствено стручну помоћ у откривању, доказивању, али и у спречавању прања новца од непо-

лицијских органа и то нарочито у раној фази поступка када је неопходно обезбедити адекватне материјалне доказе. Сложеније финансијске истраге о сумњивим трансакцијама су у појединим земљама поверене одређеним финансијским организацијама.¹³ Може се са сигурношћу тврдити да се без ових и сличних субјеката, савремени облици организованог криминала који су инфилтрирани у легалне финансијске токове, не би били ни откривени, а камоли процесуирани и њихови извршиоци кажњени.

Идентификација незаконитих парафинансијских система је тешка али могућа коришћењем финансијских и полицијских истражних техника. Не постоји суштинска разлика између финансијске истраге и обичне криминалистичке истраге, осим што се у финансијској истрази акценат ставља на проналажење извесних информација финансијске природе. У многим случајевима, извори ових информација су исти они који обезбеђују информације о незаконитим активностима које представљају основ трансакција прања новца. Информатори, оптужена лица која сарађују са надлежним органима, прикривени истражитељи и све врсте надзора су суштински, кључни елементи криминалистичке истраге финансијског криминала.

1. Информатори

Информатори су један од најзначајнијих извора информација у истрази. Информатор је лице које активно сарађује са надлежним органима у истрази. У извесним случајевима прања новца «добро смештен» информатор може бити једини начин да се продре у шему прања новца. Уколико се сам перач новца окрене против оног који га је ангажовао, и постане информатор, резултати финансијске истраге могу бити изузетно позитивни.

Због тога што је значај унутрашњих информација изузетно велик, истражитељи увек покушавају да *идентификују* и да *врбују* потенцијалне информаторе.

Сви информатори се могу поделити у две групе. У прву групу спадају они информатори који имају одређено учешће у криминалним актив-

¹³ У САД-у изузетно значајну улогу у борби против финансијског криминала имају: *Financial Crime Enforcement Network - FinCEN* (ова агенција има приступ најразноврснијим базама података као што су: финансијске базе података, комерцијалне базе података и базе података криминалистичке службе); *Office of Controller of the Currency - OCC* (Уред ревизора за платни промет); *Federal Deposit Insurance Corporation - FDIC* (Савезна корпорација за осигурање депозита). У Енглеској то је *Serious Fraud Office - SFO* (Уред за велике преваре).

ностима али такође располажу и одређеним финансијским информацијама. У другу групу спадају тзв. чисти финансијски информатори, који поседују информације о финансијским трансакцијама али не врше никакву криминалну активност (та лица могу бити дилери аутомобила, брокери у фирмама и др.), и они обично располажу информацијама које се односе на велике трансакције у кешу или сумњиве финансијске активности.¹⁴

Добар информатор је један од најбољих могућих извора којим се продире у шему прања новца.

2. Прикривени истражитељ

Прикривени истражитељи се много користе у истрагама које се односе на прање новца и дају запањујуће резултате. Неки од највећих случајева прања новца у Америци и одузимања тог новца су били решени управо активнишћу прикривеног истражитеља. Прикривени истражитељ је најчешће и најбољи сведок у случајевима прања новца који може да пружи директно сведочење, не само о криминалним активностима него и о начину пласирања новца који потиче из криминалних активности као и о основним принципима прања новца.¹⁵

3. Прикупљање обавештења (информативни разговор)

Прикупљање обавештења од грађана је изузетно важно у свакој криминалистичкој истрази и исто тако важно и у случају прања новца. Многи грађани су вољни да пруже одређене податке који се односе на случај прања новца, и то од оних који су интимно повезани са осумњиченим до пословних људи који спроводе финансијске трансакције. Подаци до којих се долази информативним разговором се крећу од оних који се односе на специфичне незаконите активности до оних који се односе на елементе финансијске трансакције прања новца. У појединим случајевима лица са којима се обавља информативни разговор могу имати сазнања и о једним и о дугим активностима.

¹⁴ О овоме више видети: J.Madinger – S.A.Zalopany, *Money Laundering – A Guide for Criminal Investigators*, New York 1999, 126.

¹⁵ J.Madinger – S.A.Zalopany, *op.cit.*, 378.

4. Оптужена лица која сарађују са надлежним органима (кооперативни сведоци)

Кооперативни сведоци су више него вољни да пруже релевантне информације. Ови сведоци не пружају само чињенице, него дају и своја мишљења и тим чињеницама. Понекад, ои сведоци траже нешто у *замену* за пружање одређених информација из било ког разлога. Кооперативни сведоци треба да буду добро процењени од стране надлежних органа. Ови сведоци нису увек подобни за сведочење не главном претресу због својих предрасуда и недостатка објективности.¹⁶

5. Информације које се прикупљају из иностранства

За истражитеља је веома важно да зна где може пронаћи финансијске информације. То је нарочито важно у самој почетној фази откривања и доказивања кривичног дела прања новца, и у тој фази је неопходно прикупити што више информација је могуће. Многе информације могу се прикупити из различитих јавних извора којима се може утврдити могуће лице или случај. Неке информације је веома лако прикупити тако што их службено лице само тражи, док друге информације захтевају судску наредбу. У финансијским истрагама што више информација се сакупи то боље. Што се тиче прикупљања информација из друге државе веома је важно да постоји неформално лице за везу (контакт). Неопходна је опрезност приликом откривања информација страним лицима за контакт, али се овакве неформалне везе користе широм света и развијају се нарочито кроз активности Интерпола. Министарство правде и Министарство унутрашњих послова су такође извори информација, нарочито у вези са оним информацијама које могу бити доступне уговором или договором са частима друге земље. Легалан захтев за овакве информације обично иде преко Министарства унутрашњих послова.

Посао истражитеља није да зна све него да буде способан да пронађе информације онда када су оне неопходне. Међутим, знати све изворе информација данас је све теже због тога што се број извора информација рапидно повећава. Многи извори информација су отворени за јавност и садрже личне податке, адресе, бројеве телефона, па чак и финансијске податке које већина људи жели да задржи као тајну. Комерцијалне базе података поседују информације које се могу такође пронаћи на Интернету.

¹⁶ G.A.Manning, C.F.E., E.A., *Financial Investigation and Forensic Accounting*, New York 2000, 321.

Пословни компјутерски системи такође садрже финансијске, кредитне па чак и здравствене информације о појединим лицима. Иако бројни законски прописи омогућавају строго рестриктиван приступ одређеним базама података (као што су: закони о банкарским тајнама) то не значи да надлежни органи не могу до њих доћи.

Као основни извори информација које могу пружити релевантне податке о различитим случајевима прања новца су: **банкарске базе података** (банкарски подаци нису јавни подаци ни у једној земљи, а у појединим земљама давање банкарских информација је забрањено законом и то било ком државном органу); **базе података безбедносних служби, пословни подаци, државне базе података и информациони системи, владине агенције, комерцијалне базе података** (у појединим земљама комерцијални регистри обухватају податке који се односе само на име и адресу компаније, а у другим земљама ове базе података обухватају и податке о имовини корпорација, кретању њихових власника и акционара у њиховом пословању, лиценцама за обављање професионалних делатности и регистрацији моторних возила); **базе података о кредитима, компанијске базе података** (компанијске базе података имају различито значење у појединим земљама, у појединим земљама у ове базе података су унети сви могући подаци о компанијама, док у другим земљама то није случај већ се тамо уносе само селектоване финансијске информације као што су нпр. инвентар, продаја, профит итд.); **пореске базе података** (обично нису доступне осим ако међународним уговором није другачије утврђено).

Сви извори информација могу се класификовати у четири групе. У *прву групу* спадају оне базе података где је дозвољен увид јавности (ту спадају нпр. матичне књиге и земљишне књиге, базе података о пореским обвезницима). У *другу групу* спадају оне базе података у које је увид дозвољен само надлежним органима. У *трећу групу* спадају базе података из којих се информације могу добити само на основу судске наредбе и у *четврту групу* базе података спадају оне базе података у које постоји ограничен приступ јавности (ту на пример спадају базе података финансијских институција у које само одређена лица имају право увида).

В) Улога неполицијских органа у обезбеђењу доказа

У упоредном праву полицијским и тужилачким органима у обезбеђењу доказа у случајевима организованог криминала значајно помажу посебне службе и то нарочито на подручју финансијске истраге.

Један од праваца трансформације класичних истражних метода је да у откривању кривичних дела организованог криминала, и обезбеђењу до-

каза, осим полиције, морају учествовати и други, неполицијски субјекти. У складу са тим, неке од најразвијених држава попут САД-а и Велике Британије, развиле су читаву мрежу различитих неполицијских институција, државних, приватних, невладиних, са специфичним називима, улогом, надлежношћу и овлашћењима у области сузбијања и превенције организованог криминала. Неке од њих имају само саветодавни карактер, неке служе као места евидентирања и анализе разноврсних података и информација, које могу имати криминалистички или процесни значај, док поједине располажу и класичним полицијским овлашћењима.

Органи откривања и гоњења имају велику, првенствено стручну помоћ у сузбијању, али и спречавању организованог криминала од стране неполицијских органа, и то посебно у фази откривања кривичних дела, проналажења и анализе сумњиве пословне документације и њене селекције, дакле обезбеђења материјалних доказа. Можемо са сигурношћу тврдити да без ових и сличних субјеката, савремени облици организованог криминала, који су инфилтрирани у легалне финансијске токове, не би били ни откривани, а камоли процесуирани и доведени до кажњавања њихових извршилаца.

У овом дели рада ће бити приказани најзначајнији неполицијски органи који играју значајну улогу у обезбеђењу доказа у појединим земљама.

1. Сједињене Америчке Државе

1) *Financial Crime Enforcement Network – FinCEN*¹⁷ (Мрежа за сузбијање финансијског криминала)

Мрежа за сузбијање финансијског криминала је специјализована агенција која је део Министарства финансија САД-а и бави се прикупљањем информација и других форми откривања кривичних дела као помоћ у истрагама. Користећи савремену технологију, специјалне облике анализа као и веома разноврсне изворе података, ова агенција помаже истражним органима да повежу различите елементе криминалне делатности, како би разјаснили и доказали конкретно кривично дело. Ова агенција има најшири приступ разноврсним базама података као што су:¹⁸

¹⁷ <http://www.fincen.gov>

¹⁸ www.treas.gov/fincen/follow1.html

– *Финансијске базе података*

Сарађујући са финансијским институцијама и регулаторним агенцијама, Мрежа за сузбијање финансијског криминала, користећи важеће законске прописе из области прања новца, има овлашћење да захтева од свих финансијских институција да подносе и чувају извештаје о свим значајним трансакцијама. Финансијске базе података се састоје од оваквих извештаја који се обавезно евидентирају по одредбама Закона о банкарској тајни (Bank Secrecy Act). У овим евиденцијама су садржани подаци о већим новчаним трансакцијама, сумњивим финансијским активностима, међународним кретањима готовог новца и страним банкарским рачунима. Ове информације су од непроцењиве важности у финансијским истрагама, јер се налазе на једном месту и моментално су доступне. Укрштањем таквих података, отвара се могућност праћења таквог новца од његовог извора до крајњег корисника.

– *Комерцијалне базе података*

У овим базама података су похрањене информације о државним и локалним корпорацијама, њиховој имовини, кретању њихових власника и акционара у пословању, лиценцама за обављање професионалних делатности и регистрацији моторних возила.

– *Базе података криминалистичке службе*

Мрежа за сузбијање финансијског криминала има омогућен приступ базама података криминалистичких служби, на основу писменог споразума са сваком од њих, из Бироа Министарства финансија, Министарства одбране, Поштанске инспекцијске службе и Администрације за сузбијање злоупотребе дрога. Ове базе података садрже информације о истрагама у току и истрагама које су окончане, а нарочито су значајне оне које су прикупљене оперативним методама, од информатора, предизимањем мера специјалног електронског и другог надзора и сл.

Мрежа за сузбијање финансијског криминала користи услуге аналитичара и агената приближно око 20 најзначајнијих агенција које се баве различитим аспектима финансијских истрага. Ова лица имају директан приступ поменутиим базама података, што представља изузетан значај у поступку истраге и обезбеђења доказа. Они су тачка контакта између агенција које воде истрагу и релевантних података који могу послужити као доказ у таквим истрагама.

Ова институција, користећи своје изворе информација, развија специфичне видове помоћи у финансијским истрагама на федералном, нивоу савезних држава и локалном нивоу, са циљем да обезбеди што погоднија средства криминалистичким службама у праћењу трагова новчаних трансакција. Подршка у конкретним истрагама се врши преко специфичног програма (Platform Access Program).¹⁹

Сваке године се сарађује са преко 150 различитих агенција, и одговори, у просеку на 6800 захтева за релевантним информацијама за финансијске истраге. У одговору на те захтеве, обавештајни аналитичари Мреже за сузбијање финансијског криминала користе савремену технологију и бројне изворе информација и база података, да би довели у везу различите аспекте неког случаја и тиме учинили вреднијим чињенице које су већ познате органима гоњења, тј. да би им фактички дали снагу доказа.

Ова институција, иако нема ни једно од класичних полицијских, принудних овлашћења, има изузетно значајну улогу у откривању и доказивању разноврсних облика привредног криминалитета као најзначајнијег облика организованог криминалитета. Она то чини евидентирањем, анализом, разврставањем и чињењем доступним свим заинтересованим истражним агенцијама, најразноврснијих података о привредном пословању, али и пружањем техничке и административне помоћи у конкретним случајевима.

2) Office of Controller of the Currency – OCC (Уред контролора (ревизора) за новчани оптицај)²⁰

Канцеларија ревизора за новчани оптицај је део Министарства финансија САД-а и располаже разноврсним регулаторним и контролним овлашћењима.

¹⁹ Platform Access Program (www.treas.gov/fincen/regulations.html) је установљен 1994. године. Суштина овог програма је у омогућавању другима да непосредно користе ресурсе Мреже за сузбијање финансијског криминала у вршењу своје делатности. Овим програмом Мрежа за сузбијање финансијског криминала нуди обуку, просторије, приступ базама података за особље других федералних агенција ради проучавања случајева који су под надлежношћу тих агенција. Ово особље је на платном списку својих агенција, а у Мрежу за сузбијање организованог криминала долазе да раде ван радног времена и то на случајевима који су у њиховој надлежности. Ова лица познају потребе агенција у којима су запослени и могу их остварити директним приступом одговарајућим базама података. Око 20% случајева на којима је радила ова институција, реализовано је посредством поменутог програма. Сличну помоћ ова агенција пружа криминалистичким службама на нивоу савезних држава и на локалном нивоу преко програма *Gateway*.

²⁰ www.occ.treas.gov

Надлежности и овлашћења у области контроле она може спроводити у односу на домаће банке, федералне огранке и представништва иностраних банака, као и филијале банака и њихове директоре, остале руководиоце, запослене, акционаре и агенте у погледу кршења закона, регулаторних правила, несигурних и непоузданих пласмана, писмених наредби и фидуцијарних (повереничких) дужности.²¹

У оквиру надзорне функције, Канцеларија има овлашћења да изврши увид у документацију банака и испитивање директора, осталих руководилаца и запослених о начину реализације конкретних банкарских операција. Документација, која може послужити као доказ у поступку, а прати трансакције, чија је контрола у надлежности Канцеларије, може се одузети и доставити органу надлежном за кривично гоњење. После сваке контроле се саставља писмени извештај у коме се наводе сви елементи предузетих радњи и утврђеног чињеничног стања, који такође може бити од значаја у доказивању конкретног криминалног догађаја.

Послови контроле се по правилу обављају самоиницијативно, али по истом поступку који ће се обавити и на захтев полиције или тужилаштва.

Канцеларија има систематизоване податке о страним банкама и њиховим представништвима, као и о представништвима америчких банака у свету о хартијама од вредности за све регистроване банке.

Ова агенција, у оквиру своје редовне надлежности, располаже овлашћењима за предузимање одређених мера и радњи којима се могу утврдити чињенице које имају криминалистичку вредност, јер нису предузете у процесној форми, али суштински представљају материјалне доказе.

3) *Federal Deposit Insurance Corporation – FDIC* (Савезна корпорација за осигурање депозита)²²

Савезна корпорација за осигурање депозита гарантује за штедне улоге депонената, текуће и друге рачуне у свакој комерцијалној или другој банци која је чланица Одбора гувернера за систем савезних резерви и које по закону, морају имати осигурање депозита у висини од 100000 америчких долара. Филијале иностраних банака нису у овој области. Надзорне функције ове корпорације се тичу контроле солвентности и ликвидности банака, при чему се врши увид у основне аспекте пословања као што су: стање капитала, имовине, прихода, поштовање законских и регулаторних прописа, пословна политика и сл.

²¹ www.occ.treas.gov/enforce/enf_search.htm

²² www.fdic.gov

Овлашћено лице Корпорације може на лицу места вршити контролу која се тиче сигурности банкарских операција, њихове сагласности са прописима Министарства финансија у погледу извештавања о новчаним трансакцијама, заштите клијената и њихових права сходно цивилном законодавству, банкарских захтева за остваривање права из осигурања депозита, захтева за припајање или раздвајање банака.

О извршеној контроли се саставља писмени извештај. Осим редовне контроле, на иницијативу федералне полиције, врши се и ванредна контрола или се индиције о криминалној делатности проверавају приликом прве редовне контроле. Пракса је да, током криминалистичке обраде одговарајућих кривичних дела из ове области, полиција ангажује овлашћена лица Корпорације, ради пружања стручне помоћи у разјашњавању одређених чињеница.

2. Велика Британија

1) *Serious Fraud Office-SFO (Уред за велике преваре)*

Уред за велике преваре²³ је независна владина агенција која се бави откривањем и гоњењем комплексних превара и самим тим представља део кривичног правног система Велике Британије. Основан је 1987. године, на основу извештаја лорда Roskilla о суђењима за велике преваре у Великој Британији у току 1986. године, и његове иницијативе да се током истрага у оваквим случајевима ангажују посебни, специјализовани, мултидисциплинарни тимови.

На челу Уреда се налази директор који је постављен од стране државног тужиоца и коме је одговоран. Државни тужилац је постављен од стране Премијера и одговоран је пред Парламентом за рад Уреда за велике преваре.

У свом саставу Уред има четири оперативна одељења, на чијем челу су помоћници директора, а у чији састав улазе мултидисциплинарни тимови правника, књиговођа, стручњака за финансијске истраге и помоћно особље. Надлежност појединих одељења одређена је територијално, што значи да свако од одељења покрива преваре на одређеној територији, под јурисдикцијом Уреда. Међутим, пошто је велики број случајева везан за Лондон, они се деле између одељења.²⁴

²³ www.sfo.gov.uk/about/about.asp

²⁴ www.sfo.gov.uk/about/structure.asp

Шеф рачуноводства је један од помоћника директора, и он је главни рачуновођа у појединим случајевима. У случају потребе, за рачуноводствене експертизе се ангажују и стручњаци ван Уреда. Одсек за рачунарску експертизу је одговоран за заплону, обраду и анализу свих електронских података који представљају доказ. Овај одсек је укључен у UK Internet Crime Forum,²⁵ G8 High-Tech Working Group²⁶ и UK Forensic Computing Group.²⁷

Уред у свом саставу има одсек за пружање међународне правне помоћи у случајевима када се превара догодила ван, а докази се налазе у Енглеској, Велсу или Северној Ирској.

Највећи број случајева које је Уред обрадио, резултат су претходне анализе од стране разноврних полицијских јединица којима су они прво пријављени,²⁸ а пријава је затим прослеђена Уреду. Пријаве су такође подношене од стране Министарства за индустрију и трговину (Department of Trade and Industry), Централне банке Енглеске, Лондонске берзе, Службе за царине и порезе и других државних органа и регулаторних агенција. У случају постојања основане сумње да је извршена озбиљна и комплексна превара, истрага може отпочети и без претходне пријаве.

Свака пријава подлеже детаљној процени и анализи, пре него што буде евентуално прихваћена од стране Уреда. За то се формира посебан тим који доноси одлуку, а случајеви прихваћени од стране стручног тима, захтевају коначно добрење Директора уреда.²⁹ Случајеви који нису прихваћени се враћају у надлежност полицијским јединицама, органима и агенцијама. Сваке године Уред прихвати 20-30 случајева на којима ради.

Основни критеријум за прихватање истраге од стране Уреда је да се ради о превари која је озбиљна или комплексна, а под тим се подразумевају случајеви када:

- вредност преваре прелази милион фунти;
- превара има значајну међународну димензију;
- постоји вероватноћа да може доћи до узнемирења јавности;
- постоји потреба да се у истрази примене високо специјализована знања и струке;
- постоји потреба да се примене овлашћења која овај Уред има по Глави II Criminal Justice Act-a.³⁰

²⁵ <http://www.internetcrimeforum.org.uk>

²⁶ <http://www.privacyinternational.org/article.shtml?cmd%05b347%5d=x-347-61861>

²⁷ <http://www.e-evidence.info/forums.html>

²⁸ www.sfo.gov.uk/cases/case_referrals.asp

²⁹ www.sfo.gov.uk/cases/assessing.asp

³⁰ Section 2. Criminal Justice Act-a овлашћује Директора Уреда за велике преваре да захтева од лица да одговоре на питања, дају информације и учине доступним докумен-

Када се случај прихвати, формира се стручни тим на чијем челу се налази искусни правник који је контролор случаја и одговоран је за све аспекте истраге, гоњења и оптужења, као и за нове случајеве који из тога проистекну.³¹

С обзиром да је превара кривично дело и да полиција има специјалисте који се баве сузбијањем ове врсте криминала, они постају чланови стручног тима, и заједно са осталима равноправно учествују у истрази. На тај начин се постиже комбиновање полицијског искуства и познавања локалних прилика са правничким и финансијским квалификацијама осталих чланова тима. Оваквом сарадњом се не дира у независност полиције, њену одговорност и командну структуру. Овлашћења која Уреду припадају по Глави II Criminal Justice Act-а, не могу бити употребљена од стране полицијских службеника.

Разјашњење комплексних и великих превара подразумева увид у изузетно велики број докумената који се налазе на различитим местима, који на први поглед, међусобно немају везе и често су доступни само у фрагментима. Тим документима су потребне различите врсте експертиза, односно преглед од стране полицијских службеника, правника, књиговођа,

тацију која је потребна за истрагу. У тим случајевима се саставља писмени позив, а у хитним случајевима, као и у случајевима одбијања позива, може се издати и наредба (www.sfo.gov.uk/cases/section2.asp). Из праксе Уреда се види да се већина оваквих позива и наредби упућује банкама и другим финансијским институцијама, књиговођама, адвокатима и другим професионалцима, који у оквиру својих редовних послова, долазе у посед релевантних информација и документације. У највећем броју случајева ове институције и лица имају дужност да чувају поверљиве информације о својим клијентима па, иако су спремни на сарадњу, позивајући се на поменућу обавезу, покушавају да одбију позив Уреда. Међутим, потребно је разликовати поверљиве од других релевантних информација и докумената, што омогућава Уреду да ове друге, на основу законског овлашћења, тражи и добије. Адвокат не мора да саопшти поверљиву информацију или садржину приватног документа о свом клијенту, али мора да достави пословну документацију коју поседује. Такође, увек мора да саопшти име и адресу свог клијента. Уколико постоји оправдана бојазан да ће, после позива или наредбе, лице уништити, сакрити или изнети ван земље тражену документацију, Уред може затражити судску наредбу за претресање стана или пословних просторија тог лица. При томе, суд мора бити уверен да су размотрена сва друга средства којима би се ова документација могла прибавити, а нарочито позив и наредба од стране Уреда. Наредба о претресању се не односи на одузимање оних докумената, који се на основу прописа сматрају привилегованим, односно оних који су поверљиве и интимне природе. Одбијање давања одговора и обезбеђења давања информација и документације је могуће уколико постоје разумна оправдања за то. У осталим случајевима, то представља кривично дело за које се може изрећи казна затвора до две године. Уред не може замрзнути банковни рачун или рачун који се води код друге финансијске организације. За то је овлашћено Министарство унутрашњих послова.

³¹ www.sfo.gov.uk/cases/case_team.asp

банкарских стручњака, берзанских брокера, компјутерских стручњака и других, са циљем да се утврди да ли постоји кривично дело и, ако постоји, да се та сложена документација систематизује у једну кохерентну целину ради презентације суду, у виду материјалних доказа.

Током истраге, састанци стручног тима се одржавају у једнаким временским интервалима и на њима се обезбеђује постизање сагласности око основних праваца деловања, и већ у раној фази, поред свих специјалиста, у њима учествује независни саветник за подизање оптужбе.³²

Разјашњавање и доказивање, па самим тим и судски поступци поводом случајева превара су знатно дуготрајнији и то из више разлога:

- трансакције које су предмет испитивања су веома комплексне, трају дуже време и генеришу знатну количину документације;
- обично је обухваћен већи број лица, а самим тим и већи број бранилаца;
- постоји већи број сведока (од којих велики број њих морају да дођу из иностранства);
- потребно је обезбедити судију који је квалификован и има искуства у сличним процесима, што није увек једноставно.

Уред практикује да унапред обавести суд о постојећем поступку, али и о потреби да се у судници обезбеди одговарајућа опрема.³³

Уред посебну бригу води о сведоцима и обезбеђује високе стандарде за њихово учешће у истрази и током даљег поступка. На почетку сваки сведок добија могућност да са секретаром стручног тима, који је задужен за конкретни случај, контактира и изнесе своје захтеве и потребе. Тако се сведоцима који су давно сведочили, омогућава да „освеже своју меморију“ стављањем на увид копије записника. У случају да се сведок осећа несигурним због сусрета са осумњиченим или оптуженим, односно њиховим саучесницима и сродницима, о томе може обавестити секретара стручног тима.

Уред је израдио Водич за сведоке³⁴ који садржи обавештења и инструкције о судској процедури, начине на које треба да се понаша у судници и ван ње, начине на који ће бити испитивани од стране судије и бранилаца, као и остале детаље поступка.

³² www.sfo.gov.uk/cases/investigations.asp

³³ Забележени су случајеви да сведок ван Велике Британије достави доказе путем сателитске везе на екран у судници (www.sfo.gov.uk/cases/trials.asp).

³⁴ www.sfo.gov.uk/cases/witness_guide.asp

Око 65% случајева које је Уред обрадио има међународни елемент. Због тога је Уред развио међународну сарадњу са органима откривања и гоњења других држава у оним случајевима када је потребно обезбедити доказе, и то првенствено материјалне који се налазе на територији под његовом надлежношћу. У том смислу је израђено детаљно упутство по коме Уред поступа када поставља захтев за међународно-правну помоћ.³⁵

Поред информација и доказа које Уред може прибавити на основу овлашћења из Главе II Criminal Justice Act-а, иностраним органима ће се доставити на њихов захтев и јавно доступне информације (нпр. о банкама, компанијама и сл.), као и изјаве лица која су испитана без примене принудних овлашћења уз своју сагласност.

Делатност уреда има мултидисциплинарни карактер. Окупљањем стручњака различитих профила, покушавају се анализирати сви аспекти компликованих пословних трансакција, које обухватају најопснији облици пословних превара. Међутим, Уред поред уско специјализованог делатности, располаже и значајним принудним овлашћењима која му дају обележја органа откривања и гоњења. Осим полиције, класична полицијска овлашћења су дата и другом субјекту, што је једно од могућих решења у сузбијању привредног криминалитета, који прераста у одговарајуће форме организованог криминалитета. Овакво решење се показало у пракси као веома успешно.

3. Немачка

У ситуацији када се у предкривичном поступку против истог лица предузимају мере и радње које су у надлежности неколико служби, задатак тужиоца је да што пре обезбеди координацију, а да би спречио дуплирање и понављање предузетих радњи и мера. Уколико је извршилац кривичног дела у привреди радио противно прописима Кривичног законика Немачке и истовремено извршио порески прекршај, онда поступак спада у надлежност полиције и службе за испитивање постојања услова за кривично гоњење због пореског прекршаја. Исто важи и у случајевима бесправног запошљавања радника, где у акцију прво ступају контролне службе главних царинарница, а у даљој истрази углавном учествују следеће службе и институције: општински и окружни органи управе, завод за странце, заводи за пензионо осигурање, касе здравственог осигурања, уд-

³⁵ www.sfo.gov.uk/international/international.asp

ружења послодаваца, службе за инспекцију рада, а нарочито заводи за запошљавање, финансијска управа и полиција.³⁶

У оваквим случајевима у Немачкој пракси појединачни органи одмах размењују расположиве информације, и договарају се о расподели задатака у даљој истрази. Међутим, у овакве разговоре у обимнијој мери треба укључити само оне службе и институције, за које се предпоставља да ће стечена сазнања у прво време задржати за себе и да их неће искористити у сопствену корист.

Према Немачком Закону о трговини, у трговачком регистру се евидентирају одређени обавезни подаци.³⁷ Регистарски лист садржи следеће податке: назив фирме, сврху пословања, седиште фирме, име директора, чланова управе или лично одговорног ортака и права заступања. Акта надлежне окружне управе о пријави, промени седишта или одјави лица које обавља самосталну професионалну (индустријску или трговачку) делатност, такође могу пружити информације о историјату фирме и лицима одговорним за ту фирму.

Централни регистар самосталних професионалних (индустријских и трговачких) делатности се води код Генералног савезног државног тужиоца при Врховном савезном суду за грађанско-правне спорове у Берлину. Ту се евидентирају извршиве и неоспорне одлуке неког управног органа, а које се односе на неприхватање или неподобност лица за обављање самосталне професионалне делатности. Од посебног су значаја забрана обављања самосталне професионалне делатности, као и одбијање давања одобрења. У регистар су исто тако уписана сва економски релевантна решења о новчаним казнама због кршења прописа, под условом да казна достиже одређен новчани износ. Овде се могу добити информације о дотадашњем опхођењу окривљеног у односу на пословно законодавство, а које можда нису садржане у полицијској документацији.

Приликом доказивања чињеница платежне неспособности одређеног предузетника или фирме, незамењива је анализа аката надлежног судског извршитеља. У случају промене седишта фирме треба прибавити и акта претходног надлежног судског извршитеља. И промена седишта унутар истог места може проузроковати промену надлежног судског извршитеља за конкретну фирму. Анализа, тј. обрада аката се врши на основу имена повериоца, датума, износа и резултата извршења. Оваква анализа се врши путем електронске обраде података. На основу утврђених података о повериоцима, као и података о обавезама добављача, може се стећи прави увид у обим обавеза.

³⁶ Т. Janovsky, Ermittlungen in Wirtschaftsstrafsachen-Teil 1, Kriminalistik 4/98, 270.

³⁷ Т. Janovsky, наведено дело, 271.

Овај кратак осврт на извесна Немачка искуства указује на чињеницу да се у процесу утврђивања релевантних чињеница, а посебно обезбеђења доказа, фактички разјашњавају разноврсни аспекти пословања одређеног привредног субјекта, од његовог оснивања до стечајног поступка у појединим случајевима. Такође, очигледно је да је надлежност за поједине аспекте привредног пословања подељена између бројних административних и судских органа, као и појединих привредних институција.

Дакле, релевантне информације се не могу утврдити на једном месту. У Немачкој је полиција основни носилац откривања и доказивања кривичних дела привредног криминалитета, па се други субјекти у тај процес укључују спорадично, и само на иницијативу полиције или тужилаштва.

Г) Међудржавна сарадња у борби против прања новца

Међународна покретљивост и повезаност припадника криминалних организација разних земаља и њихова прекогранична криминална активност указује на неопходност успостављања оперативне и ефикасне сарадње полиције и органа кривичног гоњења разних земаља, као и смањење формалности на најмању могућу меру. Надлежни органи за борбу против прања новца у свакој држави у циљу оптималног обављања својих задатака финансијско – обавештајног рада, морају сарађивати са таквим органима из иностранства по принципу реципроцитета, и то спонтано и на захтев. И размена података са иностранством треба да буде законом омогућена. Такође је неопходно развити добру билатералну сарадњу са бројним управама против прања новца у другим земљама и таква сарадња треба да резултира и подношењем кривичних пријава за кривично дело прања новца како код нас, тако и у другим земљама. У вези са међународном сарадњом неопходно је истаћи значај 40 препорука које би земље требало следити а које је донела Група финансијске акције.³⁸

Најефикасније операционалне мере могу бити оне које су усвојене и које дозвољавају размену информација и могућих акција које прелазе националне границе. Међународни уговори нуде механизме за успешне договоре на том пољу сарадње.

³⁸ Најснажније индустријске земље су се договориле да треба предузети драстичне мере ради спречавања прања новца стеченог криминалним радњама и то не само на националном, него и на међународном нивоу. У том циљу Група седморице је формирала Групу финансиске акције са претставницима земаља чланица која има задатак да прати, проучава и доноси препоруке како се борити против прања новца.

У овом контексту једна од притужби појединих земаља је та да они своје задатке извршавају са великом ревношћу и брзином, али да не добијају исти одговор од осталих земаља када траже њихову помоћ. Због тога је неопходно истаћи да је примерено понашање у испуњењу међународних обавеза најбољи начин за развој међудржавне сарадње.

Осим међународних уговора други приступ у сарадњи између држава било је формирање FATF-а (Financial Action Task Force on Money Laundering) и регионалних група које се боре против прања новца. Карактеристика која се може уочити у раду ових група је формирање стандарда који се примењују у борби против прања новца и механизма установљених у циљу контроле (надзора) над имплементацијом ових стандарда. Овај механизам је потврдио да има велики број предности, његов пример је праћен и у другим областима као што је GROUP of States against Corruption (GRECO) Савета Европе.

У вези са овим механизмом оформљеним од стране FATF-а и регионалних група против прања новца, неопходно је нагласити важност добровољног чланства. Ове група такође имају својство асоцијације и израђује пројекте који би требало да буду део глобалне или интегралне визије система борбе против прања новца.

На оперативном нивоу могућност Интерпола и повећања размена информација кроз Financial Information Units (FIU) представљају охрабрујућу перспективу. У прекограничној сарадњи од изузетног значаја је интензивна сарадња на пољу информација где је неопходно поверење и узajамна правна помоћ.

Неопходност сарадње земаљу југоисточне Европе на пољу супротстављања прању новца се првенствено огледа кроз аспекте: ране детекције, сузбијања и превенције прања новца у банкама и у систему платног промета. Први значајан корак у заједничкој сарадњи земаља југоисточне Европе био је састанак министара финансија одржан у Београду 26. марта 2002. године. Том приликом је постигнут договор о формирању три заједничка тела: за сузбијање шверца, прања новца и финансијског криминала. Један од примера сарадње је свакако и састанак одржан 9. априла 2003. године у Београду: Шести самит шефова држава и влада процеса сарадње у југоисточној Европи. На крају овог самита усвојена је заједничка Декларација у којој је наведено да је циљ свих земаља региона да постану чланице Европске Уније. Лидери региона су се заложочо за континуирану сарадњу, нарочито на пољу борбе против тероризма и организованог криминала.

Неопходно је истаћи да на међународном плану котирање земаља југоисточне Европе у вези сарадње са другим међународним факторима на

плану сузбијања прања новца се читава у показатељу да се нико од чланица региона не налази на листи Финансијске акционе групе за сузбијање прања новца некооперативних држава и територија.

Резиме

Опасност организованог криминала за правни поредак не произлази само из криминалних радњи, већ из могућности да се посредством прања новца и корупције утиче на одлуке у привреди и политици. Због тога је борба против прања новца изузетно важан аспект борбе против организованог криминала и у Србији је ова борба почела доношењем Закона о спречавању прања новца из 2001. године. У раду је дат приказ позитивноправног решења у Србији који се односи на борбу против прања новца. С обзиром да борба против прања новца има првенствено превентивни карактер у раду су детаљно обрађени посебни органи и њихова надлежност на пољу превенције. Такође, аутор се у раду бави и репресивним мерама, улогом информатора, прикривених иследника и кооперативних сведока у прибављању релевантних информација. Посебна пажња посвећена је финансијској истрази и улози неполицијских органа у прибављању доказа у случајевима кривичног дела прања новца (примери оваквих посебних служби постоје у САД-у, Енглеској и Немачкој). Такође, аутор је обрадио и питање међудржавне сарадње, нарочито у области размене информација.

*Tatjana Lukić, Ph.D. Assistant
Novi Sad School of Law*

Money Loundering (Preventive Measures, Repressive Measures and International Cooperation)

Abstract

The organized crime is dangerous for legal system not only because of its criminal activity, but also because of its influence on making decisions in economy and political field due to money laundering and corruption. Because of that, combat against money laundering is very important aspect in combat against organized crime and in Serbia it begun in 2001 with new Code against money laundering.

In this article the author deals with preventive measures in combat against money laundering – special services and its jurisdiction. Also, the author deals with repressive measures, with special accent on financial investigation and the role of informants, undercover investigators and cooperative witnesses in collecting evidence, as well as the role of special services in collecting relevant financial informations.

International cooperation is considered to be one of the main factors in effective combat against money laundering. The need of international cooperation in many different ways is evident so, police cooperation, the role of Interpol and Europol in this cooperation is extra elaborated, as well as exchanging relevant informations.